

ТРАНСФАРМАЦЫЯ МАДЭЛІ ТРАДЫЦЫЙНАГА ДЭТЫКТЫВА Ё АПОВЕСЦІ МІРАСЛАВА АДАМЧЫКА “ЗАБОЙСТВА НА КАЛЯДЫ”

В.А. Мясцова, IV курс, ФБіРФ
Навуковы кіраўнік – к.ф.н., дац. І.М. Гоўзіч

Дэтэктыўнае апавяданне, раман, аповесць з’яўляюцца найбольш папулярнымі жанрамі мастацкай літаратуры XX і XXI стагоддзяў. Дэтэктыў (англ. detective) – літаратурны жанр, інтрыга якога арганізавана як лагічная рэканструкцыя эмпірычна неназіральных падзей (а менавіта, злачынства) [3, с. 213]. Дэтэктыў – жанр, у якім следчы, карыстаючыся прафесійным вопытам альбо адметным дарам назіральнасці, расследуе і, адпаведна, аналітычна рэканструюе абставіны злачынства, выяўляе злачынцу і ў імя пэўных ідэй здзяйсняе перамогу добра над злом [2, с. 11].

Законамі, або так званымі “канонамі” класічнага дэтэктыва з’яўляюцца:

- 1) Таямнічая падзея як цэнтр паэтычнай структуры;
- 2) Аналітызм у якасці сэнсавага падмурку твора;
- 3) Умоўнасць;
- 4) Схематызм;
- 5) Фабула (нязменная і складаецца з трох неабходных элементаў: таямніца як факт – расследаванне – раскрыццё);
- 6) Сюжэт (заўсёды пабудаваны на прычынна-выніковых сувязях);
- 7) “Адваротная” (В. Шкоўскі) кампазіцыя;
- 8) Інтрыга;
- 9) Сістэма вобразаў (вобразы следчага і яго паддоследных, злачынцы і някемлівага прадстаўч ка паліцыі – схема, вынайздзеная А. Конан Дойлам і паслядоўна выкарыстаная наступнікамі).

Літаратурны тэкст любога тыпу ствараецца ў адпаведнасці з пэўнымі канонамі, якія і вызначаюць яго жанравую прыналежнасць. У беларускай літаратуры мадэль класічнага дэтэктыва ўдала рэалізавана ў творчасці Міраслава Адамчыка (“Забойства на Каляды”). Так, аповесць “Забойства на Каляды” – не проста фанатычнае засваенне ўжо сфарміраванай тэхнікі напісання падобных тэкстаў. Тут змадэляваная ідэальная канцэпцыя светабудовы з яе выразным супрацьпастаўленнем “добрага – злага”. Больш падрабязна спынімся на класічных жанравых канонах, адлюстраваных у аповесці М. Адамчыка.

1. Злачынства – галоўны сюжэтны стрыжань твора – мае прыватны характар. Гэта значыць, што матывам забойства Вінцэнта Кастравіцкага і Казіміра Кушаля з’яўляецца момант, звязаны з асабістымі адносінамі паміж героямі тэксту. Класічны англійскі дэтэктыў не дапускае злачынства ў выніку міжнародных інтрыг, палітычных і шпіёнскіх акцый, дзеяння тайных спецслужбаў і г.д.

2. Месца ўчынення злачынства – гэта прастора “двухпавярховага палаца з баракальным фасадам і вуглавымі шатровамі вежамі-алькежамі, які меў дэкаратыўна-святочны выгляд” [1, с. 204]. Яшчэ раманы А. Крысці засведчылі, што забойства, калі і здзяйсняецца, то ў асяроддзі арыстакратычным (бібліятэка,

вітальня, экспрэс і г.д.). Таму старасвецкі палац шляхціца Адама Кастравіцкага – цалкам тыповая прастора для сюжэтнага развіцця згодна з канонамі жанру.

3. Забойства ажыццяўляецца без сведак і скандальных абставінаў. На момант забойства ўсе персанажы знаходзіліся ў розных пакоях, таму ніхто з іх не мае алібі.

4. Разгадка злачынства адбываецца шляхам аналітычных развагаў следчага Бруна Чыка. У класічным дэтэктыве немагчымая разгадка таямніцы ў выніку выпадковага здарэння, пагоняў, допытаў альбо душэўнага прызнання. Традыцыйны вышуковец/следчы не гоніцца за злодзеям і не дзейнічае кулакамі. Так, Бруна Чык у аповесці “Забойства на Каляды”, падобна Шэрлаку Холмсу ў А. Конан Дойла, разглядае і прагназуе ўсе магчымыя сітуацыі, прыходзячы да лагічнага мадэлявання сапраўднай карціны здзейсненага.

5. Дэтэктыў, зроблены на англійскі кшталт, – гэта заўсёды пэўны тып героя-следчага. Ён вылучаецца назіральнасцю і аналітычным розумам. Адначасова з гэтым ён – фігура статычная. Звесткі, дадзеныя аб ім у пачатку твора, далей у творы мала папаўняюцца. А сам “Вялікі Следчы” не раскрывае сябе як вобраз. Гэта і адпавядае самой структуры жанру, у якой галоўны герой – толькі ўвасабленне актыўнай разумовай сілы, што вядзе да раскрыцця таямніцы. Так, Бруна Чык, акрамя прыхільнасці да аналітычнага вышуку, мае і шэраг іншых захапленняў. Як і знакамітага героя А. Конан Дойла, беларускага следчага непакоець вызначэнне ісціны самой па сабе. Падобна Шэрлаку Холмсу, ён займаецца ўсім і нічым.

6. Герметызм і абмежаванае кола падазроных. Адзначым: гэтая мадэль – адна з самых улюбёных у А. Крысці. Згодна з ёй, злачынства здзяйсняецца ў памяшканні, у якое немагчыма патрапіць. Значыць, ахвяра гіне ад рукі аднаго з прысутных у доме. Такім чынам, следчаму застаецца хіба толькі выявіць аднаго з абмежаванага шэрагу падазроных. У аповесці М. Адамчыка забойства адбываецца ў замежным снегамі ільняным маёнтку Адама Кастравіцкага. Так пісьменнік па ўзоры дэтэктыва класічнага тыпу герметызму прастору, у якой разгортваецца дзеянне.

Натуральна, што нягледзячы на такую дастаткова ўнушальную сукупнасць жанравых уласцівасцей, аповесць Міраслава Адамчыка выходзіць за межы англійскага дэтэктыва і ўдала ўпісваецца ў абсяг беларускай літаратуры і беларускай рэальнасці. Настолькі, што мы нават можам казаць пра адметную “тутэйшую” атмасферу класічнага дэтэктыва. Аповесць “Забойства на Каляды” мае глыбінны падзровень, тыповы і характэрны для беларускай літаратуры. Гэта сцвярджэнне нацыянальнай і гістарычнай ідэнтычнасці. Тое, што складае вонкавую і ўнутраную сутнасць гістарычнага рамана і аповесці, у дэтэктывах схавана як падаснова.

Літаратура

1. Адамчык, М.В. Карона / М.В. Адамчык. – Мінск : Сучасны літаратар, 2008. – 254 с.

2. Маркулан, Я.К. Зарубежный кинодетектив / Я.К. Маркулан. – Л. : Искусство, 1975. – 168 с.
3. Можейко, М.А. Детектив / М.А. Можейко // Постмодернизм. Энциклопедия ; под ред. А.А. Грицанова, М.А. Можейко. – Минск, 2001. – С. 213–216.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ